

SIMON P. PIROSKA*

**TÁMADÁS FIUME AUTONÓMIÁJA ELLEN
A FIUMEI KÖZIGAZGATÁSI BIZOTTSÁG 1897. ÉVRŐL KÉSZÜLT
JELENTÉSE NYOMÁN**

**ATTACK AGAINST FIUME'S AUTONOMY
BASED ON THE ADMINISTRATION COMMITTEE OF FIUME'S REPORT
OF THE YEAR 1897**

ABSTRACT

Throughout the course of history, Fiume belonged to the Hungarian Crown three times. The Hungarian rule seemed ideal for the citizens, because they hoped for economic growth and respect for their rights. For decades their relationship seemed good, however in the 1890s there was a turnaround.

There were a lot of problems behind the conflicts: economic woes, the strengthening of Italian irredentism, the different national interests, social tensions, differences in language and mentality – and the growing Magyarization policy, followed by the gradual degradation of Rijeka's autonomy, then the irreversible and permanent deterioration of the relationship.

This process is being revealed and depicted in the report made by the Administrative Committee of Fiume from the year 1897.

1. Bevezetés

1776. február 14-én, a „grazioso padrone e protettore”, gróf Batthyány Tivadar értesítette Fiume város tanácsát a kikötőváros Magyar Koronához történő csatolásáról. Az erről szóló rendelet szövegét azonban úgy fogalmazták meg, hogy az alapját képezte a magyarok és a horvátok között nagy gyakorisággal fellobbanó, Fiume közjogi helyzetéről szóló vitáknak.¹ A fiumeiek későbbi felterjesztéseikben állandóan szorgalmazták Fiume kérdésének érdekük szerinti rendezését, azaz a kikötő közvetlenül Magyarországhoz történő csatolását. Ugyanis Trieszt árnyékában Fiume fejlődni nem tudott, kereskedő polgársága gazdasági gyarapodása hinterlandját kizárólag a magyar és a hátországok gazdaságában látta.

1776-ban megszületett a Magyar Tengerpart (Littorale Hungaricum), majd 1809-ben a tenger melléket Fiumével együtt Napóleon vette birtokába. 1822-ben Fiume ismét a Magyar Koronához, majd 1848. augusztus 31-én horvát uralom alá került. Az ezt követő években Zágráb és a környező horvát megyék a korábbiaknál határozottabban követelték a kikötőváros Horvátországhoz csatolását, ami ellen viszont az olasz lakosság minden erejével tiltakozott.

1861-ben, a Bach-rendszer bukását követően a fiumeiek újra kezdeményezték a város Magyarországhoz csatolását. Erre azonban Bécs hajlandóságot nem mutatott, a kikötővárost és környékét Horvátország részének tekintették.

* Simon P. Piroška (Simonné Pallós Piroška, S. Pallós Piroška) egyetemi docens, Kaposvári Egyetem Művészeti Kar.

1861-ben a magyar országgyűlés is kezdeményezte Fiume helyzetének rendezését, de sikertelenül. Ugyanakkor a horvátok törvényt alkotottak a város Horvátországhoz való tartozásáról. A fiumeiek – követve a politikai változásokat – továbbra is minden alkalmat megragadtak akaratauk megvalósítására. Minden fórumon hangoztatták: Magyarország – ellentétben a horvátokkal – mindenkor tiszteletben tartotta kivívott jogait, a város nyelvét és intézményeit.

Fiume kérdésében az 1868. XXX. törvény kihirdetése sem hozott változást.² A magyarok és a horvátok egyaránt ragaszkodtak a kikötővároshoz. A fiumei olasz lakosság pedig régi státuszát akarta, nyelvi és közigazgatási autonómiáját. Ezt pedig csak a magyar kormány fennhatósága alatt látta biztosítottak. A huzavona folytatódott. 1869-ben újabb tárgyalásokon próbáltak megegyezésre jutni, de törekvésüket ekkor sem koronázta siker. A következő esztendőben a magyar minisztertanács előterjesztést nyújtott be az uralkodóhoz, annak eredményeként 1870. július 28-án megszületett az ún. provizórium, amely 1870–1918 között állt fenn.

2. Fiume közigazgatása³

A város belső igazgatása az 1872-ből származó szabályzat (*Statuto della libera città di Fiume e del suo Distretto*) alapján működött, amely Fiume város közvetlen részeire, illetve három külvárosi községre vonatkozott.⁴ Az 56 tagú választott képviselőtestületének feladat- és hatáskörét a magyarországi törvényhatóságok mintájára szabályozták, azonban néhány területen jelentős eltérés mutatkozott. Fiumének kivételesen széles autonómiát sikerült biztosítani magának.

A státútumot a minisztertanács határozata alapján magyar belügyminiszter 1872. április 27-én kiadott 27.1589. számú rendeletével jóváhagyta.

„Mindaddig, míg Fiume szabad város, kikötője és kerületének, - mely terület Mária Terézia 1779-dik évben kelt diplomája, és az 1807. IV., 1848: XXVII. t.cz. valamint az 1868. XXX. t. cz. 66.§. alapján a magyar koronához csatolt külön testet képez (*separatum sacrae regni coronae corpus*) – beligazgatási viszonyai törvény által végleg rendeztetni nem fognak, a jelen statutum határozatai lesznek érvényesek.” – írták a bevezetőben.⁵

A szövegből kitűnik, a státútumot ideiglenesnek szánták, csak a törvényi rendezésig kívánták érvényben tartani. Mivel a végleges rendezés nem következett el, a státútum a provizórium ideje alatt végig érvényben maradt.

A városi tanács saját hivatalrendszerén keresztül a kormányzóság felügyelete alatt irányította a várost. A kormányzónak a város ügyiben azonban korlátozott jogköre volt. Megjegyzendő, a kormányzó nem egyszer a „fék” szerepét is betöltötte a fiumei viszonyokat rosszul felmérő vagy egyáltalán nem ismerő magyar politikai törekvésekkel szemben. Az igazságszolgáltatást és - a régi horvát gimnázium kivételével - a közoktatást közvetlenül Budapestről irányították. Az egyházi ügyekben a város továbbra is a zenggi (senji) püspökséghez tartozott.

Fiumében hivatalos nyelv az olasz nyelv volt.⁶ Figyelembe véve a horvát anyanyelvűeket, a német nyelvnek a kereskedelemben elfoglalt helyét és a folyamatosan növekvő magyar anyanyelvű lakosságot, mind a négy nyelvet, jól vagy rosszul használták a városban.

Fiumében külön miniszteri rendelettel léptek életbe a törvények. A törvényeket olyan kapocsként értelmezték, amelyek Fiumét Magyarországhoz kötötték, illetve fontosnak tartották, hogy a magyar állam eszméje az életbe lépő törvényeken keresztül a kikötővárosban megjelenjen, érvényesüljön.

A provizórium első időszakában a magyar kormányzat tartózkodott az autonómia megszorításától, politikai okokból nem tartották célszerűnek. „...A statutum oly értelmű átala-

kitásához vagy módosításához, mely által a város önkormányzati joga megszoríthatnák, a képviselőtestületnek beleegyezése könnyen elérhető volna, a lakosságnál rossz vért szülne és ellenségeink által is könnyen felhasználható azon nézet terjesztésére adhatna alkalmat, hogy a kormány a »separatum sacrae regni coronae corpus« autonómiáját csak úgy értelmezi, mint bármely más magyarországi törvényhatóság önkormányzati jogát, a nivellírozás elvét az elszigetelten fekvő és nagy horderejű hivatással bíró Fiuméra nézve is teljes szigorral alkalmazni kívánja.»⁷

Az 1890-es évekre erőteljes fordulat állt be Fiume és Magyarország kapcsolatában. Nem egészen húsz év elteltével teljesen megbomlott az addig harmonikusnak tűnő viszony. A súrlódások háttérében számtalan probléma állott: gazdasági gondok, az olasz irredentizmus erősödése, az eltérő nemzeti érdekekből fakadó konfrontációk, társadalmi feszültségek, nyelvi, mentalitásbeli különbségek, a magyarosítási politika.

Az eltávolodás már korábban, gróf Héderváry-Khuen Károly horvát bánná történő ki nevezésével és hivatalának elfoglalásával kezdetét vette (1883). Az addigi hú szövetségesekre, a fiumei „ungarézekre” már nem volt szüksége a magyar politikának. Korábban neves „ungarézok”, így a nyomdatulajdonos Emidio Mohovich, a gyáros Antonio Luppis (Luppis Antal), a törvényszéki tag Thierry Frigyes, Giovanni Frankovich, a papírgyáros Enrico Meynier, a vállalkozó Antonio Smoquina, az ügyvéd Nicolo Gelletich és még mások voltak Fiumében a magyar politika támaszai. A magyarokkal történő együttműködésük ellenére ők is, akár minden fiumei olasz polgár, ragaszkodtak a város régóta sikerrel őrzött jogállásához, nyelvi és közigazgatási autonómiájához.

A magyarosítást egyre erőteljesebben hangsúlyozó és szorgalmazó, az autonómiát egyre gyakrabban megsértő budapesti kormányzati szervekkel nyíltan ütköztek politikai csoportok és pártok is: az irredenták, az Autonóm Párt és a horvát pártok.

Az irredenták jelenlétét sokáig kicsinyítették. *„Tény, hogy Fiumében van irredentista mozgalom, de ezért Fiumét ezen mozgalmak főfőszékének nevezni távolról sem lehet. Tagadhatatlan, hogy észlelhető egy bizonyos irredenta irány, melynek követői főleg az itteni fiatalságból kerülnek ki...”⁸*

3. A közigazgatási bizottság jelentéséről

Az 1897. év fiumei eseményeiről nagyon pontos leírás maradt fenn a Rijekai Állami Levéltárban, a kormányzósági iratok elnöki iratanyagában.⁹ (A dolgozat további részében erre a dokumentumra támaszkodom.) Az akkori kormányzó, gróf Szapáry László számára készült jelentés alján Márffy aláírás olvasható. Az iratcsomó a fiumei közigazgatási bizottság 1897. évről szóló jelentését tartalmazza, kiegészítve megjegyzésekkel, magánvéleménnyel, amelyekben nagyon aprólékos és eredeti megállapításokat tesznek a helyi viszonyokról, illetve a város és Magyarország kapcsolatáról. A terjedelmes és sok témát érintő dokumentumból jelen esetben csupán az autonómiát érintő részekből szemezgetek.

A jelentésnek külön érdekessége, hogy a fiumei közigazgatási bizottságot a város képviselőtestülete csak 1898. január 15-én alakította meg tíz tag és a polgármester távollétében. Tehát olyan esztendőről készült a jelentés, amikor a bizottság még nem is létezett. A város vezetősége, éppen erre utalva, kétségbe vonta a jelentés jogszerűségét, a megállapítások tényszerűségét. Úgy vélték, mindaz, amit az irat tartalmaz, az egy szakelődő személyes megfigyelése, s nem a későbbiekben felállt bizottság véleménye.

Fiume közigazgatási állapotáról szóló jelentés a következőkkel kezdődik: Gróf Batthyány Tivadar kormányzót 1896 októberében hivatalából felmentették. Vele egy időben távozott a polgármesteri székből Giovanni Ciotta is. Az 1897-es év tehát a kormányzóságot és a városi

törvényhatóságot vezető nélkül találta. Az új választásokig a kormányzói teendőket báró Abele Rezső, a polgármesteri feladatokat Gelletich Miklós alpolgármester látta el.

Érdekes néhány mondat erejéig Ciotta személyénél elidőzni. Giovanni Ciotta 1869 és 1875 között Fiumét képviselte a magyar országgyűlésben. 1872-ben választották polgármesterré. Életrajzírói nagy tekintélyű, tiszteletet parancsoló személyiségként, Magyarország őszinte és hűséges barátjaként említik. Őt tartják a modern Fiume megteremtőjének. 1848-ban, a horvát hatalom idején kiállt a város autonómiájáért, s a lehangosabb szószólója volt a város Magyarországhoz való visszacsatolásának. Polgármestersége idején a magyar kormány tiszteletben tartotta a város autonómiáját és olasz jellegét.

1884-ben Ciotta támadások keresztüztüzebe került. Súlyos vádakkal illették (helybeli lapokban üzérkedéssel, telekspekulációval vádolták, s nem alaptalanul, továbbá ártalmára volt a költséges színházépítés is), népszerűsége erősen csökkent, s ez elvezetett lemondásához. A kormányzóság mindent elkövetett, hogy visszavonulása a legnagyobb csendben történjen. Érdemeit elismerték, jegyzőkönyvbe foglalták, rendjeleket adományoztak neki. Megtarthatta az osztrák–magyar Lloyd igazgatótanács tagját is. „...*Miután több oldalról s Triestből is azon kérdés intéztetett hozzám, hogy valljon a kormány ezen jövedelmező állást hajlandó lesz-e továbbra is Ciottának, mint magán embernek meghagyni? Kénytelen vagyok ezen dolgot felemlíteni és oda nyilatkozni, hogy igen méltányosnak tartanám, ha az állomás Ciottának meghagyatnék.*” – írta Zichy Ágost kormányzó a belügyminiszternek. Ciotta azonban továbbra is bizalmat kapott, ezt követően még tizenkét évig állt a város élén.

Giovanni Ciotta hosszú időn keresztül számba vehető ellenzék nélkül irányította a várost, elbízta magát, az ügynevezett „hivatalos szavazatokra” támaszkodott. A választókkal való kapcsolattartást elhanyagolta, támogatásukat elveszítette.

Ciotta 1896-ban, 24 évi polgármesterség után távozott hivatalából. Amikor gróf Batthyány Lajos kormányzót felmentették, ő is benyújtotta lemondását. Távozásával egy egészen új politikai kurzus vette kezdetét.¹⁰

3.1. Az 1897-es évek főbb eseményei

1897. január elejétől már folyamatosak voltak az ütközések a magyar kormány és a város vezetői között – olvasható a jelentésben. A konfliktusok halmozódtak.

Január 4-én a város képviselőtestülete az ügyvédi és a bírói kar képviselőivel jogi kérdésekről tanácskozott. Az értekezleten, melyen az Igazságügyi Minisztérium tanácsosa (Lányi) elnökölt, a sommás (azaz gyorsított) eljárás, az örökösödési eljárás, a fizetési meghagyásról szóló törvények, az ügyvédi rendtartás és a bírói ügyvitel kérdéseivel foglalkoztak. A tanácskozás egyik igen érdekes és izgalmas mozzanattal indult. Erasmo Barčič az ülés kezdetén nyilatkozatban tiltakozott a tárgyalás napirendi pontjai, illetve az esetleges eredmények miatt, mondván azok elfogadása, illetve alkalmazása sérti az 1868. évi 30. törvénycikkben lefektetett elveket. Tiltakozásának bejelentése után az üléstermet véglegesen elhagyta. Erasmo Barčič kikötőváros egyik prominens horvát személyiségének számított. Családja már kétszáz éven át volt jelen Fiume vezetésében (tanácsosok, jogászok, vállalkozók). Erasmo Barčič Padovában szerzett jogi diplomát, s Fiume Horvátországhoz kapcsolásának tántoríthatatlan híve volt.

Az értekezlet másik fontos momentumja az irredenta érzelmű Francesco Vio ügyvéd köré csoportosult képviselők fellépése volt. Ők az ellen tiltakoztak, hogy a bíróság a gyorsított eljárások során olasz nyelvű periratok mellett magyar nyelvű mellékleteket használjon. (Tehát a nyelvhasználat sérült volna.) Vio elérte, hogy a városi képviselőtestület is tiltakozó határozatot hozzon. (Francesco Vio Budapesten, a Kereskedelmi Akadémián tanult.)

Január 19-én és 20-án dr. Várdai Sándor miniszteri tanácsos jelenlétében a város „vézélemeinek” részvételével megbeszélést tartottak a fiumei közigazgatási állapotokról. Eközben Várdai információkat szerzett a rendőrség esetleges államosításának várható következményeiről is.

Január 28-án lezajlottak a képviselőtestületi próbaválasztások. A győzelmet az Autonóm Párt szerezte meg. Az Autonóm Pártot a kiváló jogász, Michele Mayländer alapította 1896-ban. Maga az autonóm mozgalom a fiumei olaszok magyarbarát szárnyából nőtt ki. Lapjuk a Difesa (1899) az első modern politikai lap volt Fiumében.

Az Autonóm Párt óriási támogatottságában és győzelmében nagy szerepet játszott az olasz nyelv fenyegetettségének hangsúlyozása. Az „autonómok” elnöküket, Michele Mayländeret szerették volna a polgármesteri székben látni. (Mayländer Budapesten szerzett jogi diplomát.) Mayländer megválasztását sikerült is keresztülvinniük (1897. február 19.) A megválasztást az uralkodó megerősítette, és az új polgármester az előírt hivatali esküt a március 25-én báró Abele Rezső előtt letette.

Az újonnan megalakult képviselőtestület – eltekintve Francesco Vio által beterjesztett Bach-féle sajtótörvény eltörlését célzó előterjesztésétől (ez a törvény Fiumében élt legtovább) – augusztus 11-ig nem foglalkozott általános ügyekkel. Akkor határozták el Mayländer indítványára, hogy a kormányzóhoz és az igazságügy miniszterhez emlékiratot, az országgyűlés két házához pedig tiltakozó iratot intéznek az 1896. évi 33. tc. (bűnvádi perrendtartásról szóló) életbeléptetését célzó törvényjavaslat sérelmesnek tartott rendelkezései miatt, mivel azok sértették Fiume autonómiáját, ill. azért, mert a javaslatot megelőzően a képviselőtestületet nem hallgatták meg. Ezt követően Mayländer vezetésével küldöttség ment a kormányzóhoz és az igazságügy miniszterhez, hogy a sérelmesnek tartott rendelkezéseket megváltoztassák.

A küldetés eredményeiről az 1897. évi augusztus 23.-án a képviselőtestületnek beszámoltak. Sikerről nem beszélhettek, hiszen annak ellenére, hogy ügyüket gróf Batthyány Tivadar országgyűlési képviselő is támogatta, a kifogásolt törvényjavaslatokat a parlament mindkét háza változtatás nélkül elfogadta. Mayländer beszámolójában kiemelte: ha a kormánynak jó szándékai lettek volna Fiumével szemben, s ha respektálni akarta volna a város jogait, eleget tett volna a fiumeiek kérésének. Kijelentette, hogy a kérdést „elaludni” nem hagyja, „..., hogy ő e törvényt végrehajtani nem fogja, ... s ha a törvény közben módosulást nem szenvedne, más podestára hagyja egy oly törvény végrehajtásánál a közreműködést, a mellyel a fiumei autonómia lerombolására az első lépések megtételnek.”

Az autonómia elvesztése miatti aggodalom további lépésekre készítette a városi képviselőtestület tagjait. Az 1897. szeptember 3.-án tartott ülésén a képviselőtestület elutasította a törvényszéki elnök azon javaslatát, hogy az új betétszerkesztési törvényt tárgyaló két értekezletre a testület két tagot küldjön. Indoklásul kijelentették, hogy a képviselőtestület hatáskörébe tartozik minden Fiuméba bevezetendő törvény és az arra vonatkozó rendeletekről dönteni. A Rappresentanza e jogáról le nem mond, maga hatáskörében tárgyalja a kérdéses ügyet, véleményét, pedig közvetlenül a miniszterelnökhöz terjeszti fel, ezért a tárgyalásokról távol marad.

A feszültség folyamatosan növekedett, főleg azért, mert a kormány szándékairól a legképtelenebb hírek kaptak szárnyra, s ezeket nem ellensúlyozták a képviselőházban elhangzott felszólalások sem.

1897. november 12-én a Budapestről visszatérő Mayländer képviselőtestületi ülést hívott össze, ahol a történetek kapcsán kijelentette, hogy a megalakítandó közigazgatási bizottság a státútum főbb rendelkezéseit hatályon kívül helyezi. Bár – szavai szerint – a közigazgatási bizottságról elvi okokból rosszat mondani nem lehet, „mégis sérelmes a kormány eljárása, a mellyel figyelmen kívül hagyja Fiumének az 1868. évi 30. törvénycikk

66. §-ában biztosított meghallgatási jogát, amint ezt a Miniszterelnök úr egész határozotlan kijelentette, hogy a behozandó törvények érdemében a rappresentanzával tárgyalásokba bocsátkozni egyáltalán nem akar s nem is fog.”

A kormányzati politika elleni tiltakozásul Francesco Vio határozati javaslatot terjesztett be, melyben hangoztatta: „... törvényes eszközökkel a kormánnyal, mely jogaikat lábbal tiporja, harcolni nem képesek, mandátumukat Mayländerrel egyetemben leteszik”. A lemondást a képviselőtestület elfogadta. Ismét csak a liberálisok maroknyi csoportja maradt hivatalában. Az ülés végeztével kirobbantak az első utcai zavargások. Komolyabb rendbontás ekkor még nem történt.

1897. november 19.-re a kormányzó a közigazgatási törvényről újabb tárgyalást kezdeményezett. A Budapesten tartott találkozáson a meghívottak közül az „autonómok” nyomására az egy fő Kuranda Emilen kívül senki nem jelent meg. A következő napon a közigazgatási törvény szövege változatlan formában megjelent.

Az utca népe által gyakorolt nyomás hatására az alpolgármesterek nem vállalták (nem akarták?, nem merték?) a városi ügyek vezetését. Ezért a belügyminiszter által közigazgatási bírónak kinevezett Abele Rezső a kormányzóság egyik tisztviselőjének, Gaál Tibort ruházta fel a polgármestert és a képviselőtestületet megillető hatáskörrel.

Az uralkodó az új kormányzót november 24-én nevezte ki.

A december 20-án megtartott választáson teljes egészében az Autonóm Párt jelöltjei győztek, a Liberális Párt egyetlen jelöltet sem tudott a képviselőtestületbe bejuttatni. Szorosan nem tartozik a történetekhez, de következett belőle, illetve az események befejező mozzanataként is értelmezhető, hogy az 1898-ra kitűzött polgármester-választás után az éppen megalakult képviselőtestület feloszlatták, mivel az ismét megválasztott Mayländer az esküt az újonnan életbeléptetett törvényekre nem volt hajlandó letenni. A megismételt választáson ismét Mayländer győzött.

A jelentés felveti a kormányzóság területén működő hivatalnokok politikai megbízhatóságát, ill. a politikai megbízhatóság vizsgálatának lehetséges eljárásait is. A fiumei születésű vagy már hosszabb ideje Fiumében élő állami hivatalnokokat tartották politikailag megbízhatatlannak. Mivel a politikai mozgalmak vezetői ügyvédek közül kerültek ki, ezért a város területén az ügyvédi tevékenység megkezdéséhez engedélyt kellett kérni az igazságügyi minisztériumtól, az engedély megadása előtt pedig informálódtak a kérvényező politikai magatartásáról. Így akarták elérni, hogy kormány- és alkotmányellenes politikai nézeteket valló személyek ne jussanak önálló ügyvédi gyakorlathoz. (Megjegyzendő, a városban működő óvónők, tanítók, tanárok politikai megbízhatóságáról is gyűjtöttek információkat.)

Az 1897-ben alkotott törvények némelyikének bevezetése félreértésekre és összeütközésekre adott lehetőséget Fiumében. Ugyanis a gyakorlat szerint az igazságügyi minisztérium vagy az igazságügyi miniszter hatáskörébe tartozott a bevezetésre váró törvények Fiume sajátos viszonyaihoz igazítása. (Ezekre a viszonyokra minden helyzetben hivatkoztak.) A módosítások bevezetése során az előző évekhez képest eltérés mutatkozott abban, hogy az igazságügyi minisztérium a képviselőtestületi tagok és más kompetens személyek részvételével a városban kívánta az egyeztető tárgyalásokat megtartani. Tehát szakítottak azzal a korábbi gyakorlattal, miszerint a módosítások kérdésében elsődlegesen a képviselőtestületet hallgatták meg.

3.2. További sérelmek

A kormányzat a központi felügyelet hatályos gyakorlásának szempontjából hátrányos körülménynek tekintette, hogy bár a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában hozott 1868. évi 44. tc. rendelkezése szerint az ország kormányának hivatalos nyelve a kormányzat minden

ágában a magyar, Fiumében a városi önkormányzat nyelve az olasz maradt. A város ügyiratai, felterjesztései s ezek mellékletei kizárólag olasz nyelvűek voltak. Az állapotot változtatni nem volt tanácsos, mert az a lépés minden politikai párt heves tiltakozását váltotta volna ki. A nyílt, erőszakos lépésektől pedig óvakodtak.

Gondot okozott a törvények olasz nyelvre történő fordítása. A fordítás általában az eredeti szentesítése után csak néhány hónappal készült el. Miután a törvények a kihirdetés után azonnal vagy nagyon hamar életbe léptek, a fordítás késedelmissége inkonvenieniciát okozott: a képviselőtestület a törvények tartalmát csak késve ismerte meg.

Ugyancsak problémás volt, hogy város csak azokat a rendeleteket ismerhette meg, amelyeket a kormányzóság olasz fordításban eléje tárt. Azok azonban, amelyek a hivatalos „Budapest Közlönyben”, a „Rendeletek Tárában” megjelentek, ismeretlenek maradtak. Ezen állapot kiküszöbölésére megoldás lett volna, ha a kormányzóság egy külön fordítót alkalmaz, azonban akkor már a kormányzóság feladata lett volna a Fiume területére vonatkozó hatályos rendeletek olaszra fordítása és közzététele.

Tervbe vették a kormányzóság mellett működő „nyilvántartási és bejelentési hivatal” felállítását. Ennek a hivatalnak a megszervezését közigazgatási szempontból azért is fontosnak tartották, mert ez lehetővé tette volna a statútum 17. paragrafusában foglaltak végrehajtását, miszerint „... a község pontos lajstromot köteles vezetni minden hozzá tartozó egyénről, rendészet szempontjából pedig a Fiumében mint tengeri kikötővárosban s vasúti s hajózási gócpontban nagy számban megforduló idegenek kellő ellenőrizhetőségét.”

Ugyancsak az autonómia elleni támadásként élték meg a városi szimbólumok használatának mikéntjét. A nemzeti szín és az ország címerének használatát a belügyminiszter által kiadott 1898. május 15-én 4642/I. szám alatt kiadott rendelet szabályozta. Azonban csak részben, mert a különféle intézmények hivatalos feliratain, pecsétjein használt címerek nem egyeztek meg a hivatkozott rendelet szerint a zászlón alkalmazandó címerrel. A rendelet a nemzeti lobogók kitűzésére vonatkozó némely előírása is ellenkezett a Fiumében kialakult gyakorlattal. Így például a fiumei királyi törvényszék a fentebb jelzett rendelet szerint külön címeres zászlót köteles kitűzni, míg feliratában, pecsétjeiben – valószínűleg azért, mert hatásköre a tengerészeti jog kiszolgáltatása tekintetében a horvát tengeremlékre is kiterjedt – az egyesített címet használta. Ugyanezt a címet használta a királyi ügyészség, a királyi tanfelügyelő, a helybeli állami főgimnázium, a posta, a táviráda, a pénzügyigazgatóság s a fővámhivatal a megfelelő alárendelt hivatalokkal együtt. Az előírás szerint ezek a hatóságok a külön címerrel díszített zászlót voltak kötelesek használni. A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy miután a tengerészeti hatóságnak kellett a végrehajtási intézkedéseket megtenni, a rendelet mellékletében felsorolt összes, neki alárendelt hivatal épületein (karantén, rév hivatalok, révkirendeltségek, világítótornyok, kikötői standardok) a közös kereskedelmi lobogót használták, míg a rendelet szerint a tengerészeti hatóság épületein az egyesített, a többiekben – amennyiben magyar területen feküdtek – a külön magyar címeres lobogót kellett használni. Némileg komplikálta a helyzetet e rendelet azon részének a végrehajtása, amely a törvényhatósági középületeket érintett. A statútum 4. paragrafusa szerint ugyanis „*Fiume szabad város és területén eddigi címere és színei megtartatnak*”. Erre hivatkozva az a gyakorlat alakult ki, hogy a törvényhatóság összes középületére mindenkor a fiumei címerrel ellátott piros sárga kék színű lobogót húzták fel. A dilemma az volt, hogy az előírt ünnepek alkalmával a törvényhatósági épületekre csak a külön címeres magyar lobogót vagy mellé a fiumei zászlót és címet is kitűzzék-e. Ha igen, akkor a két lobogót egymás mellé vagy alá helyezték el, és milyen sorrendben vonják fel.

Mindezek közrejátszottak a viszony végleges és visszafordíthatatlan megromlásához.

JEGYZETEK

1. Az 1776-ban kibocsátott rendelet a várost Horvátországhoz csatolta, s kimondta, hogy azt a magyar udvari kancellária a horvát királyi kancellária útján ellenőrizze és igazgassa. Mindez történt annak ellenére, hogy a fiumeiek határozottan kérték: városukat közvetlen és külön kapcsolják a Magyar Koronához.
2. Král Vilmos–Szántó Andor (1901): Fiume államjogi helyzete. Az 1868: XXX. törvénycikk. Kilian Frigyes Kir. Magy. Egyetemi Könyvkereskedése n. Budapest. 66-74. old. (Az 1868. XXX. törvénnyel Magyarország és Horvátország között nem jött létre megállapodás Fiume kérdésében.)
3. A város közigazgatási rendszeréről részletesebben szól dr. Sziklay János és dr. Borovszky Samu szerkesztésében közzétett Fiume és a Magyar–Horvát tengerpart c. kötet. Fiume közigazgatása fejezete. p. 310-318. (Magyarország vármegyéi és városai. Az „Apollo” Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Kiadó. Budapest, 1896.) Az említett fejezetet Brelich Ernő írta.
4. A dokumentum eredeti példánya a Rijekai Állami Levéltárban (Državni Arhiv u Rijeci, tovább: DAR) lelhető fel N 198 szám alatt, hely nélkül. Lásd még: Král- Szántó (1901). Fiume államjogi helyzete. Kilian Frigyes Kir. Magy. Egyetemi Könyvkereskedése. Budapest., továbbá: Cieger András (2005): Közigazgatási önkormányzatok. In. Gergely Jenő (szerk.): Autonómiák Magyarországon 1848. 2000. I. kötet. ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola – L’Harmattan Kiadó. Budapest
5. DAR. N 198 szám 1. old.
6. DAR. JU-5. Kormányzósági iratok. Általános iratok. 185. csomag. 59/1891. szám. alatt 1163/1884.szám.
7. DAR. JU–5. Kormányzósági iratok. Elnöki iratok. 156/1883. szám. A belügyminiszter a közigazgatási bizottság életbeléptetése, esetleg az 1883. XLIV. tc. által ezen bizottságra ruházott teendőknek helyben mely hatóságra leendő átruházása tárgyában.
8. DAR. JU-5. Kormányzósági iratok. Elnöki iratok 102/1909. szám.
9. DAR. JU–5. Kormányzósági iratok. Elnöki iratok. 90/1898. szám. Jelentés Fiume 1897. évi közigazgatási állapotáról (1898. június 15-én).
10. Samani, Salvatore (1975): Dizionario biografico Fiumano. Venecija. továbbá: DAR. JU–5. Kormányzósági iratok. Elnöki iratok. 90/1898. szám. Jelentés Fiume 1897. évi közigazgatási állapotáról (1898. június 15-én).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Cieger András (2005): Közigazgatási önkormányzatok. In. Gergely Jenő (szerk.): Autonómiák Magyarországon 1848 2000. I. kötet. ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola – L’Harmattan Kiadó. Budapest.
- Fiume és a magyar–horvát tengerpart (1896). (Magyarország vármegyéi és városai.) Szerk. Sziklay János, Borovszky Samu. „Apollo” Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest.
- KRÁL Vilmos–Szántó Andor (1901): Fiume államjogi helyzete. Kilian Frigyes Kir. Magy. Egyetemi Könyvkereskedése, Budapest.
- S. Pallós Piroska: Leghőbb vágyam Fiuméba kerülni ... Dávid Kiadó, Kaposvár, 2012.
- SAMANI, Salvatore (1975): Dizionario biografico Fiumano. Venecija. (Fiume életrajzi lexikon)
- ZIČ, Igor (1998): Kratka povijest grada Rijeke. (Rijeka rövid története.)